

UOT 821.411.21

**ÖMƏR İBN ƏBİ RABİƏNİN ŞEİRLƏRİ EŞQ MACƏRALARI
VƏ ƏYLƏNCƏLƏRİ KONTEKSTİNDƏ**

D.Q.HÜSEYNOVA

AMEA Nizami Gəncəvi ad. Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi
dilber.rehimova@gmail.com

Məqalədə Əməvilər dövründə poeziyanın inkişaf səbəbləri istiqamətinə istinadən həmin dövrün ədəbi mühiti, ərəb xalqının maraq dairəsi və əyləncə tərzini təsvir olunur. Bu təsviri daha da qüvvətləndirmək məqsədilə, ümumiyyətlə, Əməvilər dövründə ərəb ədəbiyyatının, xüsusən də hadari qəzəlin ən görkəmli nümayəndəsi olan Ömər ibn Əbi Rabiənin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı məsələlərə toxunulur, onun bəhrələndiyi şairlər, şeirlərinin mövzusunda çevrilən qadınlar, onun şeirləri haqqında olan tənqidlər və təriflər öyrənilir. Bununla yanaşı, şairin şeirlərində olan bəzi psixoloji məqamlar da araşdırılır, həmçinin bu yönündə bir sıra tədqiqatçılara müraciət edilir.

Açar sözlər: Əməvilər dövrü, hadari qəzəl, Ömər ibn Əbi Rabiə

İslam tarixində Raşidi xəlifələrindən sonra ilk hakim sülalə olan Əməvilər (661-750) dövründə hakimiyyətin dini xarakter daşmasına baxmayaraq ərəb fəthləri nəticəsində yaranmış mühit ərəb aristokratiyasını qane etmirdi. Onlar tərki-dünyalıq, zahidlikdən daha çox eys-ışrət, dünya nemətlərinə meyilli olan həyat tərzini sürürdülər. Əməvilərin dünyəvi hakimiyyəti daha çox şəhər aristokratiyasının maraqlarına uyğun gəlirdi.

Ərəb-müsəlman fəthləri VII əsrin sonu VIII əsrin əvvəllərindən başlayaraq ərəblərin həyatını köklü şəkildə dəyişmiş, siyasi-iqtisadi vəziyyət xalqın mədəni həyatına da təsir etmiş və nəticədə onlar dəbdəbəli şəhər həyatı yaşamağa başlamışdılar.

Bu dövrdə Hicazın artıq Xilafətin mərkəzi statusunu itirməsi nəticəsində bu ərazidə insanların siyasətdən kənarlaşması və yeni məşğuliyyət axtarışında olması, hakimiyyətin xalqı siyasətdən uzaqlaşdırmaq məqsədilə əyləncələrə yönləndirməsi, fəthlərdən əldə olunan pulla onların daha da rifah və zövq içində yaşaması, Roma və İran mədəniyyətinə məxsus müğənni cariyələrin Məkkə və Mədinəyə gətirilməsi və xalqla yaxın təmasda olması bu dövrdə qəzəl və musiqinin sürətlə inkişaf etməsinin əsas səbəbləri idi [3, 46].

Bununla əlaqədar olaraq daha əvvəlki əsrlərdə ərəb poeziyasının əsas məzmun xətti olan siyasi poeziya artıq öz yerini məhəbbət poeziyasına vermiş-

di. Lakin buna baxmayaraq, əslində məhəbbət poeziyasının rüseymləri daha əvvəllər - nəsib şeirləri (qadına həsr olunmuş) vasitəsilə atılmış, nəticədə bu məzmununda bir çox nəğmə və qəzəllər yaranmışdı. Bu əsrdə isə daha əvvəl yaranmış ərəb ədəbiyyatı nümunələrindən fərqli olaraq şeir daha çox sanki aşiqin daxili aləmini açmağa xidmət edirdi. Qəhrəmanlıq qəsidələrindən sevgi qəzəllərinə keçən ərəb poeziyasının təkcə məzmunu deyil, ölçüsü, beytləri, dil xüsusiyyətləri də dəyişmişdi. Məhəbbət poeziyası bu dövrdə özü ayrıca bir janr olmaqla bərabər həm də başqa janrların tərkibinə süjet xətti olaraq daxil olmuşdu. Məhəbbət poeziyası ilə yanaşı, hətta vəsf, mədh, həmasə (qəhrəmanlıq) kimi şeir növlərində də sevgi məzmunlu mətnlərə yer verilirdi. Əməvilər dövründə məhəbbət lirikası Üzri və Hadari qəzəl olmaqla iki yerə bölünürdü. Şəhər aristokratiyasının zövqünü oxşayan şeir növü olan Hadari qəzəldə daha çox qeyri-rəsmi münasibətlər təsvir olunur, burada olan sevgi adətən, şairin ideallaşdırdığı vahid bir qadına qarşı deyil, rəqqasə, müğənni və ya yüngül əxlaqlı qadınlara qarşı yönəlirdi. Şeirlərdə bu cür təsvir həm də sanki orta əsrlərdə ailə qurmaq üsullarına qarşı bir etiraz idi. Çünki adətən, istər kişilər, istərsə də qadınlar istəksiz olaraq ailə qururdular. Çox vaxt bu evliliklərin təməli xüsusi məqsədlər əsasında atılırdı. Qəzəllərdə adətən evli olmayan iki şəxs arasındakı münasibətdən söhbət açıldığına görə şeirin bu növü Peyğəmbər və Rəşidi xəlifələri dövründə inkişaf etməmişdi. Lakin Əməvilər dövründə də qəzəllərdə nə qədər açıq-saçıqlıq olsa da, erotizm yox idi. Çünki qəzəllərdə qeyri-rəsmi münasibətlərdən söhbət açılsa da orada adı çəkilən qadınlar yüksək təbəqəyə mənsub əxlaqlı qadınlar idilər. Belə şəxslərə misal olaraq Müaviyənin qızı Atikənin, Məkkə valisi Məhəmməd bin Hişamın anası Ceydanın adını çəkə bilərik.

Hadari qəzəlin Əməvilər dövründə ən görkəmli nümayəndəsi olaraq Ömər ibn Rabiənin adını çəkə bilərik. Onun şeirlərinin axıcılığını, nəğməyə bənzəməsini və dövrünün bir çox məşhur müğənniləri tərəfindən ifa olunmasını nəzərə alsaq, belə qənaətə gəlmək olar ki, şairin yaradıcılığı ilə yaxından tanış olmağımız daha məqsədəuyğundur.

Eşq şairi olan və romantik təxəyyülə sahib Ömər ibn Abdullah ibn Əbi Rabiə (644-719) Məkkədə varlı ailədə anadan olmuşdur. Şairin Əbu Xəttab, Əbu Hafs kimi məşhur künyələri olub. Bir çox tədqiqatçılar onun ailəsinin İslamın təşəkkülündən sonra Məkkəyə köçməsi və şairin də burada anadan olması haqqında həmfikirdirlər. Şövqi Dayfin “Tərixu əl-ədəbi əl-arabiyyi: əl-asru əl-isləmiyyu” (Ərəb ədəbiyyatı tarixi: İslam dövründə) əsərində aşağıdakı beyt qeyd olunaraq şairin Məkkədə anadan olması vurğulanır.

ولها هواي فقد سببت قلبي

وأنا امرؤ بقرار مكة مسكني

Mən məskəni Məkkənin mərkəzində olan bir kimsəyəm

Məkkəyədir eşqim, qəlbimi əsir etdi o [3, 52].

Açıq-saçıq şeirlər yazdığına və Xəlifə Ömər in vəfat etdiyi gün dünyaya gəldiyinə görə xalq onun haqqında belə deyirdi: “Bir Ömər öldü, o biri gəldi.

Mömin getdi, dinsiz gəldi” [1, 71].

Şair Qureyş qəbiləsinin Məxzum qoluna mənsubdur, anası Məcd himyərilərdən olan məvali, atası isə Buceyr idi. O bir çox eşq macəraları yaşasa da Məxzum qəbiləsindən olan Səədin qızı Külsümlə evlənmiş, bu evlilikdən həyat tərzinə görə özünə qəti bənzəməyən oğlu dünyaya gəlmişdi [7, 198].

Şairin vəfatı haqqında da eynilə anadan olması kimi müxtəlif rəvayətlər mövcuddur. Məhmət Yaların “Emevilər döneminde gazel ve Ömer bin Ebi Rabiya” (“Əməvilər dövründə qəzəl və Ömər ibn Əbi Rabiə”) məqaləsində Əbu Məhəmməd ibn Quteybə əd-Dinəvərinin “əd-Dinəvəri” “الشعر والشعراء” və Abd əl-Qadir əl-Bağdadinin “Xızənətul ədəb” “خزانة لأدب” (“Ədəbiyyat dolabı”) əsərlərinə istinadən verdiyi məlumatlara görə şair, hətta Həccə gedən qadınlara şeir yazaraq, adlarını hallandırdığına görə Ömər ibn Abd əl-Əziz tərəfindən Musavva şəhərinə yaxın olan Dəhlək adasına sürgün olunmuşdu. Belə rəvayət olunur ki, o sürgün olunduğu yerdə müharibəyə qoşulmuş, gəmidə yanğın zamanı vəfat etmişdir [3, 53-55].

Əbu əl-Fərəc əl-İsfəhaninin “Kitəb əl-əğani”də “كتاب الأغاني” (“Nəğmələr kitabı”) yazdığına görə isə belə rəvayət olunur ki, o Həccə gedən bir qadına şeir yazaraq, adını burada zikr etdiyinə görə qadın onun tufanda həlak olması üçün qarğış etmişdir və şair atıyla yol gedərkən fırtınadan qorunmaq üçün ağacın arxasına sığınmışdır. Ağacın budağı sınıb onu yaralanmış və qan itkisindən dünyasını dəyişmişdir [9, 247-248].

Daha geniş yayılmış məlumatlara görə isə şair 714-cü ildə Yəməndə xəstəlikdən vəfat etmişdir [7, 199].

Lakin fərziyyə olaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, əgər Əbu əl-Fərəc əl-İsfəhaninin “Kitəb əl-əğani”ni “كتاب الأغاني” (“Nəğmələr kitabı”) qələmə alarkən oxucuda maraq yaratmaq üçün bəzən hadisələri real faktlar əsasında deyil, öz təxəyyülünə uyğun olaraq təqdim etməsini və şairin həqiqətən də açıq-saçıq şeirlər yazdığına görə cəzalandırılmasını nəzərə alsaq deyə bilərik ki, Ömər ibn Əbi Rabiənin ölümü haqqında ibn Quteybənin və əl-Bağdadinin yuxarıda qeyd etdiyimiz fikirləri daha həqiqətə uyğundur.

Ömər ibn Əbi Rabiə həyatının böyük hissəsini Məkkədə rifah içində keçirmişdir. Suriyaya, Mesopatamiyaya səfər etmiş, Ərəbistan yarımadasının demək olar hər yerində olmuşdur. Mənbələr onu mehriban, həyatsevər, iti zəkali insan kimi təsvir edirlər. Şair gözəl xarici görünüşü ilə hamını heyran etdiyinə görə onu Məkkənin “Don Juan”ı da adlandırmaq olar. Ömər ibn Əbi Rabiə Həcc mövsümündə bahalı, qızıl işləməli paltarlar geyinər, müxtəlif yerlərə səfər edən karvanlara qoşularmış. Əksər hallarda siyasi məzmunlu şeirlərdən uzaq gəzdiyi üçün onun şeirlərində saray mədhiyyəçiliyi yoxdur. Lakin nadir hallarda o öz poeziyasında yalnız qəbiləsinin mədhinə yer verir. Onun qəsidəni xatırladan poema tipli əsərlərində bədəvi ənənələrinin əks olunduğu məzmunu belə az rast gəlinir. Poeziyasının əsasını nəсіб şeiri, onun əsasını isə məhəbbət mövzusu təşkil edir. Ömər ibn Əbi Rabiə şeirlərini çox vaxt eşq macərası yaşadığı şəxsin yanına ziyarətinin təsviri ilə başlayır. Onun məhəbbət qəzəlləri

həmişə real həyəcanını əks etdirməsə də daxili hissləri həmişə inandırıcıdır. Adətən şeirlərinin həcmi 20-30 beytdən çox olmur və burada məhəbbət dialoqları geniş yer tutur. Bu ədəbi metoddan ilk dəfə Cahiliyyə dövrünün böyük şairi İmrul Qeys istifadə etsə də Ömər ibn Əbi Rabiə yenilik edərək həmin dialoqlara poetik təhkiyəni gətirmişdir. Onun şeirinin lirik qəhrəmanı qadındır və o çox vaxt varlı, məşhur şəhərli qadın və ya onun cariyəsi, müğənnisi olurdu [6, 207].

Əbu əl-Fərəc əl-İsfəhaninin verdiyi məlumata görə, şair qadın gözəlliyinə böyük dəyər vermiş, hətta müsabiqələrdə münsif kimi də iştirak etmişdir. Ömər ibn Əbi Rabiə qadın gözəlliyinin incəliklərini duymasına baxmayaraq, digər şairlərdən fərqli olaraq sevgilisinin təkcə xarici görünüşü ilə deyil, həm də onun hissləri, daxili aləmi ilə maraqlanır və buna önəm verirdi [10, 61].

Ömər pöeziyası ərəb ədəbiyyatında sanki yeni bir mərhələ idi. Mədəni şəhər həyatı mühitində yaranan şeirləri bədəvi ərəb pöeziyasından bir çox xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir, o öz hisslərinin təsvirini daha fərqli formada verir, şeirlərini musiqi ilə də ifa edirdi. Epik qəhrəmanlıq şeirlərinə xas ölçülər olan təvil və bəsit bəhrindən uzaqlaşaraq daha yüngül olan xəfif, münsərih, rəməl kimi bəhrlərdən istifadə edirdi. Buna görə də onun şeirlərinin həm xalq arasında, həm də saray mühitində sevilməsi, xüsusilə müasirləri olan ibn Sureyc və əl-Ğariz kimi müğənnilər tərəfindən seçilərək ifa olunması təsadüfi deyildi [6, 211].

Ömər ibn Əbi Rabiənin şeirləri o qədər gözəl poetik təsvirə malik idi ki, hətta ən böyük rəqibi olan nəqaid ustası Cərir belə deyirdi ki, ən yaxşı nəsib ustası Ömərdir [9, 63].

Şair güclü istedadla malik olsa da İmrul Qeys, Əntərə bin Şəddad, Cəmil bin Məmə, Suheyb əbd bəni Həşhas kimi müxtəlif şairlərdən bəhrələnməsini də inkar etmək olmaz [3, 57-58-59].

Sürəyya bint Əli ibn Abdullah, Ummu Ömər bint Mərvan, Aişə bint Talha ibn Ubeydullah, Külsüm bint Sad əl-Məhzumiyyə, Fatimə bint Muhəmməd əl-Kindiyə, Zeynəb bin Musa əl-Cumahiyyə, Rəmlə bint Abdullah əl-Huzaiyyə, Hind bint Haris əl-Muriyyə, Leyla bint Haris əl-Bəəkriyyə, Lubabə bint Abdullah ibn Abbas kimi Ömər ibn Əbi Rabiənin şeirlərində adı tez-tez çəkilən qadınlardan olmuşdurlar.

Ömər ibn Əbi Rabiə qəzəllərini sadə, könlü oxşayan zərif ifadələrlə bəzədiyi üçün onun şeirinin dili və üslubu hamı tərəfindən bəyənilir və asanlıqla qəbul olunaraq əzbərlənirdi. Lakin şairin bəzi şeirlərində bənzər sözləri əvəzləyərək söz oyunundan istifadə etməsi mübahisələrə də səbəb olmuşdur.

و غاب فَمَيَّرُ كُنْتُ أَرْجُو غِيَابَهُ

Qürub etdi batmasını istədiyim balaca ay

Misal olaraq, demək olar ki, İbnul Museyyib bu sətiri oxuduqda Allahın qəm olaraq işlətdiyi sözü فَمَيَّرُ “balaca ay” kimi işlətdiyi üçün şairə bəddua etmişdir [3, 68].

Əgər bu cür xırda tənqidlərin olduğunu nəzərə almasaq ümumilikdə onun

şeyrlərinin hamının könlünü və zövqünü oxşadığını deyə bilərik. Həmməd ər-Raviyədən Ömər ibn Əbi Rabiənin şeyrini bəyənilib-bəyənmədiyi haqqında soruşduqda o “Onun şeyri soyulmuş fıstıq kimidir” deyə cavab vermişdir [9, 65-66].

Ömər ibn Əbi Rabiənin divanının günümüzdə gəlib çatması və burada olan şeyrlərin çoxluğu ilə dövrünün digər divanlarından fərqlənir. Şairin divanı bir və yetmiş beş beyt həcmi arasında dəyişən 438 şeyrdən ibarətdir. Divanda olan ən önəmli şeyri 70 beytlik Raiyyə qəsidəsi hesab olunur [3, 69].

Şairin divanında qəzəl, fəxr, vəsf kimi şeyr növləri mövcuddur. Divan 1893-cü ildə Leypsiqdə və Misirdə, 1934-cü ildə isə Beyrutda nəşr olunub [7, 199].

Ömər ibn Əbi Rabiə qadının həm daxili, həm də xarici gözəlliyinə dəyər verən, onu ən incə hisslərilə duymağa çalışaraq şeyrləri vasitəsilə əks etdirən istedadlı şair olmuşdur. Çox incə təxəyyülə sahib olan şair qadın gözəlliyini gözəl ətirlə, günəşlə, ağ ceyranla müqayisə edərək öz poeziyasında onu zəfəran ətirli, ipək geyimli, qolunda, ayağında xal-xalla təsvir edir [7, 200].

Ömər ibn Əbi Rabiənin poeziyası dərin məna kəsb etməsə də ifadələrinin zənginliyi, dialoqlarının intellektual səviyyəsinə görə digər ərəb şairlərinin şeyrlərindən fərqlənir. Onun təxəyyülü başqa şairlərə bənzəmir. Belə demək olar ki, şeyrlərindəki dialoqlar, söhbətlər oxucunu bir növ əyləndirir. O real faktlar əsasında dərin hisslər kəsb etməyən, qabarıq ehtiras hissləri təsvir olunan canlı dialoqlar qurur [7, 201].

Poeziyasının dili o qədər ritmik, musiqili və axıcı idi ki, sanki hansısa bir müğənni yanında mahnı oxuyur o da sözləri qələmə alırdı, buna görə də bəzən qafiyə və beyt quruluşunda qanuna uyğunluq olmurdu. Bu səbəbdən Cərir bir dəfə şair haqqında belə demişdir: “Bu qureyşli sərsəmlədi, sərsəmlədi, nəhayət şeyr yazdı.” Bütün tənqidlərə və səhvlərə baxmayaraq o, o qədər güclü ifadələrdən istifadə edirdi ki, Cərir, Fərəzdəq kimi böyük şairlər ona heyranlıq duyur, Hicazın bir çox gənc şairləri, o cümlədən, əl-Arci və əl-Əhvas ondan biliklər əxz edərək, dəsti-xəttini davam etdirirdilər. Hətta İbn Sureyc, əl-Ğarid, İbn Miscah, Cəmilə kimi dövrünün məşhur və istedadlı müğənniləri onun şeyrlərini nəğmələr şəklində oxuyurdular. Bu cür şeyr və nəğmələr onu dinləyən hər bir şəxs tərəfindən asanlıqla yadda saxlanılır və geniş miqyasda xalq arasında yayılaraq həm şairə, həm də nəğmələrin ifadəsinə məşhurluq və uğur gətirirdi. Şeyrlərində nəsr və dialoq bir-birini əvəzləyir, növbələşirdi. İslamaqədərki şairlər arasında şeyrdə fikirlərin dialoq şəklində verilməsi çox məşhur idi. Bu ənənənin təməli ilk dəfə olaraq Cahiliyyə dövrünün tanınmış şairi İmrul Qeys tərəfindən atılmış, Ömər ibn Əbi Rabiə də onu Əməvilər dövründə də davam etdirmişdir. Lakin onun dialoqları digərlərindən reallığı və dəqiqliyi ilə fərqlənirdi. Gözəllik aşiqi və musiqi həvəskarı olan şairin şeyrlərinin qafiyələri elə yüngül və axıcı idi ki, çox vaxt sanki nəsrə bənzəyirdi. Ömər ibn Əbi Rabiənin şeyrlərinin qafiyə ölçüsü onun əhval-ruhiyyəindən və təsvir etdiyi obrazın xarakterindən aslı olurdu [7, 202-204].

Şair çox vaxt “tadmin” adlanan poetik fənddən istifadə edirdi. ضَمَن (daminə) feili “zamin olmaq” mənasına gəlir, تضمين (tadmin) sözü də bu kökdən götürülmüşdür. Mənası bir feilin əsl mənasının başqa feilə qazandırılması, bir şeyin başqa bir şeyin içinə qoyulması kimi mənaları vardır. Bəlağət termini olaraq isə bir beytin və ya sözün mənasını qüvvətləndirmək üçün başqa bir beyt və ya kələmdən nəsə götürmək və ya bir beyt və ya misranın mənasının özündən sonra gələn beyt və ya misra ilə tamamlanmasıdır [2, 81-82].

Ömər ibn Əbi Rabiənin yaşadığı dövrdə iqtisadi, sosial, mədəni həyat o həddə çatmışdı ki, qadınlar, hətta mədəni həyatın inkişafında mühüm rol oynayır, ədəbiyyat məclislərinə gedir və fikir bildirirdilər. Bir gün Xəlifə Süleyman ibn Əbdülməlik Ömər ibn Əbi Rabiədən “Məni nə üçün mədh etmirsən?” deyə soruşur. O da cavabında “əgər qadın olsaydın səni də mədh edərdim” deyir. Bu hadisə bir daha həmin dövrdə qadınların cəmiyyətdəki və şairin həyatındakı mühüm yerinə dəlalət edir [1, 71].

Əgər Ömər ibn Əbi Rabiənin varlı ailədə böyüməsini, əyləncə və müxtəlif eşq macərələrinə meyilli olmasını nəzərə alsaq onun şeirlərində narsisizm izlərinə rast gəlinməsinin təbii olduğunu düşünmək olar. Şairin şeirlərində tez-tez öz adını çəkməsini və daim soylu ailədən olmasını vurğulayaraq xarici görünüşü ilə fəxr etməsinə istinadən bu qənaətə gəlmək mümkündür.

وَأَعْجَبَ الْعَيْنِ إِلَّا فَوْقَهُ عَمْرُ

مَا وَافَقَ النَّفْسَ مِنْ شَيْءٍ تُسَّرُّ بِهِ

Könlü sevindirən və gözə xoş gələn nə varsa hamısından əla Ömər var

Ömər ibn Əbi Rabiyə olan sevgi, heyranlıq o həddə çatmışdı ki, qadınlar açıq şəkildə olaraq onun adını zikr edirdilər. Qadınların öz hissələri səmimi olaraq etiraf etməsinin pis qarşılandığı ərəb cəmiyyətində bu qeyri-adi, adət-ənənələrə zidd bir hadisə idi. O şeirində qadının saf hissələrinin təsvirindən daha çox özünü mədh etmək, təriflərdən zövq almaq məqsədi ilə bu cür ifadələr işlədir.

وَيَجِ نَفْسِي، فَذْ أَتِي عَمْرُ

ثُمَّ قَالَتْ لِتِي مَعَهَا

Sevgilim rəfiqəsinə dedi: Ah qəlbim! İnanı bilirsənmi, Ömər gəldi.

وَلِبَاسُهُ، لَا شَكَّ غَيْرَ خَفَاءِ

قَالَتْ أَبُو الْخَطَّابِ أَعْرَفُ زِيَهُ

Qadın dedi: mən Əbu Xəttabı geyimindən, bəzəyindən tanıyıram

Şəxsiz, bu o özüdür.

[4, 232-234]

Ömər ibn Əbi Rabiə yüksək mənəsbə sahib olduğunu vurğulamaq, qadınların diqqətini cəlb etmək üçün daim gözəl, bahalı libaslar geyinmiş, məşhur Əbu əl-Xəttab ləqəbini tez-tez şeirlərində işlətmişdir. Lakin o özü barəsində daha da yüksək təsəvvür yaratmaq üçün şəxsi haqqında olan tərifləri, özünə heyranlığı ona aşiq olan qadınların dilindən təsvir edirdi.

أَطْنُّ أَبَا الْخَطَّابِ مِنَّا بِمَحْضَرٍ

فَقَالَتْ لِأَنْتِ رَابِ لَهَا أُبْرُزْنَ إِيَّتِي

Sevgilim rəfiqəsinə səslənir: Gəl bayıra çıxacaq! Mənə elə gəlir ki, Əbu əl-Xəttab gəlir [4, 234].

Məlumdur ki, peyğəmbərlər tarixinə nəzər salsaq Yusif Peyğəmbər

qadınların hədsiz heyran olduqları, dərin eşq hissləri keçirdikləri çox gözəl simalı bir şəxs olmuşdur. Buna görə də ərəb ədəbiyyatında gözəl üz çox vaxt Yusif Peyğəmbərə bənzədilir, bəzən də ay ilə müqayisə edilir. Ömər ibn Əbi Rabiə də bu bənzətmələrdən istifadə edərək özünü aya bərabər tutur, hətta qadınları eşqinin köləsi adlandırmaqdan belə çəkinmir.

قَالَتِ الصُّغْرَى وَقَدْ تَبَّيَّهَتْهَا
قَدْ عَرَفْنَاهُ وَهَلْ يَحْفَى الْقَمْرُ؟

Eşqimin köləsi olan qadınların ən kiçiyi dedi: Bu dəqiq Ömərdir. Heç ayın fərqi varmamaq olarmı? [4, 236].

Onun bu cür narsisist psixoloji vəziyyəti qadınlarda daha da maraqlı yaratdığı üçün onu daha da əlçatmaz edir, onun görüşünə, eşqinə nail olmaq üçün daha da can atırdılar. Bu da şairin hisslərini oxşayaraq onda gözəl təəssürat yaranmasına səbəb olur. Bu təəssürat onun poeziyasında çox aydın və açıq şəkildə özünü büruzə verir.

قَالَتْ وَ هَلْ؟ قَالَتْ نَعَمْ فَاسْتَبْشِرِي
مِمَّنْ يُحِبُّ لُفْيَهُ بِلِقَاءِ
فِي يَرْتَكِفُهُ وَ غَيْرِ عَنَاءِ
قَالَتْ لَقَدْ جَاءَتْ إِذَا أُمْنِيَّتِي

Sevgilim qonşu qadından bu gələn Ömərdirmi deyə soruşdu?

Qadın dedi: Bəli, müjdə olsun sənə, sevdiyini adamla görüşəcəksən

O da dedi: onda de ki, tək diləyim mənə əziyyətsiz gəldi.

Məlumdur ki, Həcc mövsümü dünyəvi istəklərdən uzaqlaşaraq, insanın özünü yalnız Allaha həsr etdiyi bir vaxtdır. Ancaq Ömər ibn Əbi Rabiə, hətta bu müddətdə yuxarı mənəsb sahiblərindən olan qadınlarla tanış olaraq sevgi münasibətində olmaq, həmin qadınlar da şairlə görüşərək yaxından ünsiyyət qurmaq üçün Həcc ziyarətinə gədirdilər. Əməvilər dövründə hakimiyyətin İslamı formal olaraq qəbul etdiyini, hakim dairənin və zəngin təbəqənin vaxtını daha çox eys-ışrət, şərab məclisləri, əyləncələrlə sərf etdiyini nəzərə alsaq poeziyada da bunun açıq şəkildə etiraf olunması heç də təəccüb doğurmamalıdır.

أَوَمَتٌ بَعِيْنِيْهَا مِنْ الْهُوْدَجِ
لَوْلَاكَ فِي ذَا الْعَامِ لَمْ أُحْجَجْ
أَنْتَ إِلَى مَكَّةَ أَخْرَجْتَنِي
وَلَوْ تَرَكْتِ الْحَجَّ لَمْ أَخْرُجْ

Qadın dəvəsinin üzərində gözləri ilə işarə etdi

Ömər, sən olmasaydın bu il Həccə gəlməzdim

Məni Məkkəyə gətirən sənsən, sən Həccə gəlməsəydin mən də burda olmazdım.

[4, 238].

Şeirlərində aşıq deyil məşuq olan Ömər ibn Əbi Rabiənin qadınları bu cür onun ardınca qaçan, daim şairə eşq elan edərkən təsvir etməsi narsisizmin kəskin formasıdır. O qadın gözəlliyinə nə qədər dəyər versə də, onların eşqini və heyranlığını bir o qədər ucuz tutaraq sanki təhqir etmişdir. Belə məlum olur ki, şairin bu qədər qadınla eşq macərəsi yaşamasına baxmayaraq onlardan heç biri ilə münasibəti uzunmüddətli olmamış və həqiqi hisslər əsasında qurulmamışdır. Həmin qadınlardan bəzilərinə qarşı sevgi hiss etsə də bu duyğular öteri olmuşdur.

Həqiqətə nə dərəcədə uyğun olduğu məlum olmasa da, şair münasibət qurduğu qadınları ona elə ülvə sevgi ilə bağlı olaraq təsvir edir ki, şair onlara

kobud rəftar edərək tərک etsə də, yenə də öz eşqlərinə vəfalıdırlar. Qadınlar ona qarşı yerinə səmimi qəlbdən dua edir, Allahdan onun üçün salamatlıq istəyirdilər. Özünə hədsiz dərəcədə vurğun olan Ömər ibn Əbi Rabiə bununla həm də sanki özünə bir növ bəraət qazandırırdı.

صُوِّبَتْ وَإِلَهُكَ الرَّاعِي

قَالَتْ وَعَيْنَاهَا تَجُودَانِيهَا

Mən gedərkən tərک etdiyim qadın ardımca “sağ-salamat get! Allah səni qorusun!” deyirdi.

[4, 243].

Nəticə

Nəticə olaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, Əməvilər dövrü ərəb ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi olan Ömər ibn Əbi Rabiənin poeziyasında məhz yaşadığı dövrün sosial, iqtisadi, mədəni vəziyyətinə uyğun olaraq sevgi münasibətləri, qadın gözəlliyinə, onun daxili aləminə verilən dəyər təsvir olunur. Dəbdəbəli şəhər həyatının tələblərini nəzərə alaraq şair öz poeziya xəttini ona uyğun qurmuş və təbii olaraq hamının diqqətini cərkərək uğur qazanmışdır. Lakin bununla yanaşı Ömər ibn Əbi Rabiənin incə duyum, müşahidə qabiliyyətini, təsvirlərində olan romantik hisslərin reallığını, dil və üslub mükəmməlliyini də danmaq olmaz.

ƏDƏBİYYAT

1. Mahmudov M.R. Klassik ərəb ədəbiyyatı. Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2001, 258 s.
2. Aydın Temizer. Arap dilində təzmin // M.Ü.İlahiyat Fakültesi, İstanbul, (2010/2), №39, s. 81-96
3. Mehmet Yalar. Emeviler döneminde gazel ve Ömer bin Ebi Rabia // T.C.Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, (2009/2), №18, s. 43-73
4. Mustafa İsmail Dönmez. Ömer b. Ebu Rebia'nın şiirlerinde narsisizmin tezahürü // Turkish Studies, Ankara, 2016, №11/5, s. 227-248
5. Rahmi Er. Ömer b. Ebu Rebia // Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara, 2007, №34, s. 56-57
6. Фильштинский И.М. История арабской литературы V-начало X в., М., 1985, 531 с.
7. Ханна ал- Фахури, История арабской литературы. М.: Иностранная литература, 1959, 363 с.
8. Clement H. A History of Arabic Literature. New-York, 1903, 504 p.
9. أبي الفرج الأصفهاني، كتاب الأغاني، الجزء الأول بيروت، دار الصادر، ٢٠٠٢، ٦٦٤٨ ص.
10. أبي الفرج الأصفهاني، كتاب الأغاني، الجزء العاشر، بيروت، دار الصادر، ٢٠٠٢، ٦٦٤٨ ص.
11. شوقي ضيف، الشعر و الغناء في المدينة و مكة لعصر بني امية، الطبعة الخامسة، القاهرة، دار المعارف، ١٩٦٤، ٣٣٤ ص.

СТИХИ ОМАРА ИБН РАБИИ В КОНТЕКСТЕ ЛЮБОВНЫХ И ПРИКЛЮЧЕНЧЕСКИХ ИСТОРИЙ

Д.Г.ГУСЕЙНОВА

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются причины расцвета поэзии в период правления династии Омейядов. Таким образом, в статье исследуется литературная среда, сфера интересов и виды развлечений в арабском обществе периода правления династии Омейядов. Для

прояснения некоторых фактов связанных с арабским обществом того периода, автор статьи исследует творчество ярчайшего представителя арабоязычной литературы, особого знатока формы газели хадари, Омара ибн Абу Рабийя. В статье также рассматриваются образы женщин, являющихся основной темой произведений поэта, поэзия его предшественников, критические и положительные отзывы на его стихи. Наряду с этим, в статье говорится о некоторых психологических аспектах поэзии поэта. В статье также затрагивается история исследований данной проблемы.

Ключевые слова: династия Омейяды, газель “хадари”, Омар ибн Аби Рабия

POEMS OF UMAR IBN RABIA IN THE CONTEXT OF LOVE AND ADVENTURE STORIES

D.G.HUSEINOVA

SUMMARY

The article deals with the reasons for glorifying of poetry during the Umayyad dynasty. Hereby, the article investigates the literary environment, sphere of interests and kinds of treats in Arabic society in the period of the ruling of Umayyad dynasty. The author investigates the creative activity of the brightest representative of Arabic-speaking literature, special connoisseur of ghazal khadari form Umar ibn Abi Rabia to clarify some facts connected with Arabic society of that period. The article notes images of women that are the main theme of the poet's works, poetry of his predecessors, critical and positive comments on his poems. Some psychological aspects of the poet's poetry are highlighted.

Key words: Umayyad dynasty, ghazal “khadari”, Umar ibn Abi Rabia